

'89 avec l'hérédité du crime" o. l. p. 11. Een critiek onzerzijds, die ons echter in het minst niet belet Mr. van Swinderens critiek op de pantheïstische rechtsvoorstelling onzer Duitsche naburen hoogelijk te waardeeren.

³⁾ Men mag noch aan de oude Christenen, noch aan het geslacht der Hervorming hiervan een te scherp verwijt maken. Men vergete toch niet, dat rustige wetenschap een betrekkelijke mate van levensrust ook voor den beoefenaar eischt, en dat de tijden noch in de eerste eeuwen, noch in de dagen der Reformatie er naar waren, om hun die rust te geven. Ze waren nader aan den brandstapel dan aan den kathedr. En zoolang het leven in zijn nieuwe opvatting nog schikking en organisatie eischte, was men niet vrij om zich aan studiën over dit leven en zijn organisatie te gaan wijden. In de tweede plaats verlieze men niet uit het oog, dat eerst de Encyclopaedische studie deze principiële tegenstelling helder in het licht kon stellen, en dat de wetenschap der Encyclopaedie nog geen anderhalve eeuw oud is. En ten derde houde men in het oog, dat de gave van het discursieve denken meer eigen was aan de Grieken dan aan Israel; en nu nog meer gevonden wordt in de hoogere klasse der maatschappij dan in de lagere. Iets wat gevoegd bij Jezus' uitspraak: „Ik dank U, Vader, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt ze den kinderkens geopenbaard!" veel op dit punt opheldert.

⁴⁾ Verwijzing naar de stichting van de Leidsche en andere hoogeschoolen hier te lande, werpt dit beweren niet omver. Wel toch eischte men aanvankelijk, dat ook de hoogleraren in andere faculteiten zich aan de Confessie onderwerpen zouden, en waakte men tegen het verbreiden van stellingen, die hiermeê al te zeer in tegenspraak geraakten; maar dit is nog heel iets anders, dan op de beginselen der Confessie een eigen gebouw van wetenschap optrekken. Men kon in tamelijk oppervlakkigen zin zeggen, dat men de Confessie beaamde, en toch in zijn studeervertrek napleiten en voortredeneeren, alsof een oud-Grieksch pantheïst voor de schrijftafel zat. Men behoeft er dan ook geen geheim van te maken, dat de hoogleraren in de niet-theologische faculteiten, bijna hoofd voor hoofd, vereerders der Rede waren, en slechts ter wille van den kerkelijken band en de publieke opinie zich aanstelden als deden ze kwansuis met de kerk nog meê. Ja, erger nog, een theoloog als Joh. Henricus Alsted (1588—1638), ook hier te lande door zijn afvaardiging naar de Synode van Dordrecht bekend, gaf in 1620 een Encyclopaedie uit, waarin hij zelfs de ethiek geheel uit Aristoteles overnam, en op filosofisch gebied zelfs geen vermoeden scheen te hebben van de kloof, die tusschen de Heilige Schrift en het Rationalisme gaapt. De zware quartijn voert ten titel: *Cursus philosophici encyclopaediae, libri XXVII*. Herborn. 1620. De ethiek komt er voor p. 1676—2209.

⁵⁾ Als onze theologen zich wat beter hun kerkhistorie herinnerden, zouden ze nooit in de fout zijn vervallen, om de theosophische, ethische en apocalyptische pogingen om wetenschap en religie te verzoenen, als een nieuwe schepping van onze eeuw te begroeten. Er is in geen dezer richtingen iets anders nieuw dan de vorm en de wijze van uitdrukking. Maar als men één voor één de resultaten en voorstellingen monstert, waartoe de talentvolle verdedigers dezer richtingen gekomen zijn, en men kent kerkhistorie, dan ziet en tast men, hoe men met niets dan met een da capo te doen heeft. Een tweede opvoering van de tragedie, waarop Origenes den proloog zong; en die ook nu weer even beslist als in de vier eerste eeuwen op een rechtstreeksche botsing met de Christelijke kerk moet uitloopen. Opmerkelijk is het hierbij, dat nu als toen, deze almalgameerende richtingen heur besten steun vinden in de aristocratische kringen, terwijl de besliste tegenstanders van dit loven en bieden thans nog evenzoo als in Origenes' en Manes' dagen, hun meesten aanhang vinden onder het eenvoudige volk, de Galileërs van Nazareth.